

УДК 341.21

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Мандичев Д.В., здобувач
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті досліджено адміністративно-правові принципи діяльності господарських судів України. Сформульовано дефініцію «адміністративно-правові принципи діяльності господарських судів»; визначено систему адміністративно-правових принципів діяльності господарських судів; охарактеризовано основні адміністративно-правові принципи діяльності даних судів.

Ключові слова: господарські суди, принципи, адміністративно-правові принципи.

В статье исследованы административно-правовые принципы деятельности хозяйственных судов Украины. Сформулирована дефиниция «административно-правовые принципы деятельности хозяйственных судов»; определена система административно-правовых принципов деятельности хозяйственных судов; охарактеризованы основные административно-правовые принципы деятельности данных судов.

Ключевые слова: хозяйственные суды, принципы, административно-правовые принципы.

Mandychev D.V. ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF UKRAINE COMMERCIAL COURTS

The article examines the legal and administrative principles of the economic courts of Ukraine. Formulated definition of “administrative and legal principles of the economic courts”; defined system of administrative and legal principles of activity of economic courts; It describes the main administrative law principles of such courts.

Key words: commercial courts, principles of administrative law principles.

Постановка проблеми. Діяльність господарських судів України ґрунтується на системі конституційних, адміністративних та інших принципів, які обумовлені демократичними засадами суспільного й державного розвитку. Особливістю адміністративно-правових принципів є те, що вони визначають основні засади організації та функціонування системи господарських судів, характеризують порядок судового адміністрування в них. У зв'язку з цим адміністративно-правові принципи посідають особливе місце в системі принципів діяльності господарських судів, унаслідок чого виникає необхідність у проведеному ґрунтовного дослідження цього питання.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, при-

свячених адміністративно-правовим принципам діяльності господарських судів в Україні, що в поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу цього питання зумовлює важливість і своєчасність статті.

Ступінь розробленості проблеми. Окремі аспекти визначення адміністративних принципів діяльності судів загальної юрисдикції досліджували такі вчені, як О.І. Безпалова, А.В. Кірмач, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Є. Марочкін, В.В. Молдаван, Л.М. Ніколенко, С.П. Погребняк, Н.В. Сібільова, В.С. Смородинський, О.В. Старчук, О.В. Стовба, В.Д. Чернадчук і багато інших. Однак на сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню системи адміністративно-правових принципів діяльності госпо-

дарських судів в Україні, що ще раз підкреслює важливість і актуальність запропонованої теми.

Метою статті є визначення системи адміністративно-правових принципів діяльності господарських судів України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: сформулювати визначення категорії «адміністративно-правові принципи діяльності господарських судів»; охарактеризувати систему цих принципів; проаналізувати зміст основних адміністративно-правових принципів діяльності господарських судів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринкової економіки, підприємництва й інших господарських правовідносин вимагає формування системи засадничих основ, на яких ґрунтується не тільки здійснення господарського судочинства, а й організація та функціонування господарських судів. Саме такими є адміністративно-правові принципи діяльності господарських судів України. Для їх визначення необхідно сформулювати дефініцію цієї категорії. Із цього приводу варто зазначити, що в науковій літературі існує низка підходів і концепцій до розуміння її сутності.

Так, С.С. Алексєєв визначає принципи як керівні ідеї, що характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві, з одного боку, виражають закономірності права, а з іншого – являють собою найбільш загальні норми, що діють у всій сфері правового регулювання й поширюються на всіх суб'єктів, які або прямо сформульовані в законі, або виводяться із загального змісту законодавства [1, с. 131]. На думку інших науковців, принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини цього типу держави та права, є однопорядковими із сутністю права й утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю, загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [2, с. 43].

Отже, узагальнено «принципи» – це категорія, якою в правовій науці позначають ті керівні ідеї, основоположні засади, які відображають характер і сутність правової системи відповідної держави. Необхідно погодитись із зауваженням В.О. Котюка з приводу того, що правові принципи – це передусім категорії суспільної правосвідомості, вони далеко не завжди виражені в системі права й у правових нормах [3, с. 30]. У зв'язку з цим варто вказати на дві форми існування правових принципів: перша форма передбачає чітке їх закріплення в положеннях нормативно-правових актів; друга – те, що принципи походять зі змісту правових норм, але прямо в них не закріплюються.

Одним із критеріїв класифікації правових принципів є галузь права. Саме за цим критерієм виділяються конституційно-правові, цивільно-правові, адміністративно-правові та інші принципи. У науці адміністративного права принципи визначаються як основні ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку й визначають напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [4, с. 80]. Для цих принципів найбільш характерною формою існування є їх пряме закріплення в адміністративно-правових нормах.

Характеризуючи адміністративно-правові принципи діяльності господарських судів, до-

цільно виходити з того, що ці принципи передусім відображають спосіб організації системи господарських судів, порядок управління цими судами, форми та методи здійснення судового адміністрування.

У науковій літературі принципи господарського судочинства визначаються як основні правові ідеї, на яких побудовано господарське судочинство і які визначають таку його організацію, що забезпечила б винесення законних і обґрунтованих судових рішень [5, с. 9]. Водночас принципи господарського судочинства виражають спосіб побудови господарського процесу, порядок здійснення правосуддя господарськими судами, тоді як адміністративно-правові принципи визначають організаційні та управлінські засади здійснення господарського судочинства.

Отже, адміністративно-правові принципи діяльності господарських судів можна визначити як закріплені в адміністративно-правових нормах відправні ідеї й керівні положення, що характеризуються відносною стійкістю і динамічністю, виражають спосіб організації, порядок функціонування системи господарських судів України, здійснення в них судового адміністрування та вирішення інших питань адміністративно-управлінського характеру. Указані принципи значно впливають на забезпечення законності, справедливості й об'єктивності здійснення правосуддя господарськими судами, оскільки від способу організації та управління системою цих судів залежить стан законності у сфері господарських правовідносин, рівень гарантування судового захисту прав та інтересів їхніх учасників.

У теорії процесуальних галузей права (цивільного, господарського) принципи прийнято класифікувати за об'єктом регулювання. За цією ознакою весь склад принципів господарського процесуального права ділиться на дві великі групи: принципи організаційні, що визначають устрій господарських судів; принципи функціональні, які визначають процесуальну діяльність суду й учасників процесу [6, с. 179].

Ураховуючи різноманітні підходи до визначення принципів діяльності господарських судів, на основі системного аналізу положень Конституції України [7], Господарського процесуального кодексу України [8] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [9] можна запропонувати класифікацію адміністративно-правових принципів діяльності господарських судів України залежно від сфери регулювання:

1) загальні, тобто ті, які характерні для організації й функціонування всієї судової системи, закріплені на конституційному та рівні міжнародних актів, а саме:

– законність і верховенство права. Розкриваючи зміст одного з основних принципів, варто погодитись із думкою Л.М. Ніколенко, котрий зазначає, що законність у діяльності господарських судів означає повну відповідність усіх судових рішень і процесуальних дій суддів і учасників процесу, які здійснюються під час вирішення спорів, нормам матеріального та процесуального права. Цей принцип включає вимогу до суддів правильно застосовувати норми матеріального права і здійснювати процесуальні дії, керуючись законодавством України про судочинство в господарських судах [10, с. 176]. Крім того, принцип верховенств права означає, що найвища сила в ієрархії нормативно-правових актів належить Конституції України, тому її норми мають пріоритетне значення для застосування;

– гласність, тобто відкритість судового засідання та право кожного, у порядку, визначеному законодавством, бути присутнім на судовому засіданні. Винятки становлять лише ті випадки, які визначені в галузевому процесуальному законодавстві. Крім того, принцип гласності означає відкритість роботи судів та інших судових органів, що досягається шляхом забезпечення доступу осіб до публічної інформації;

– об'єктивність і неупередженість – основоположні принципи здійснення правосуддя, які означають, що кожний суддя під час розгляду справи та винесення по ній рішення має керуватися виключно законом на підставі обґрунтованого внутрішнього оцінювання фактів і доказів. Кожне рішення має містити мотивувальну частину, у якій повинні бути викладені обґрунтовані доводи на користь того чи іншого висновку. Необ'єктивність судового рішення є підставою для його скасування;

– незалежність і самостійність судді й судів. Цей принцип виражається двояко. По-перше, він означає, що судова влада є самостійною, не залежною від законодавчої та виконавчої, гілкою влади зі всіма атрибутами влади. По-друге, Конституцією України гарантується незалежність суддів, встановлена заборона впливу на них у будь-якій формі й підкорення їх тільки закону. Цей принцип забезпечується шляхом гарантування суддям права на самостійне вирішення питань внутрішньої діяльності (через участь у суддівському самоврядуванні та обіймання адміністративних посад) тощо;

– державна мова здійснення всіх видів судочинства й забезпечення права на перекладача;

– обов'язковості судових рішень, що гарантується, по-перше, наявністю правового механізму їх реалізації в примусовому порядку; по-друге, встановленням кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень;

– права народу на участь у здійсненні правосуддя. Цей принцип реалізовано на практиці не повною мірою. Він передбачає участь народних засідателів і присяжних у судовому процесі, однак правовий механізм реалізації цього принципу досі не сформований;

2) галузеві – принципи, на яких ґрунтується діяльність судів загальної юрисдикції і які переважно закріплені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а саме:

– територіальності й спеціалізації, тобто система загальних судів організована відповідно до територіального устрою держави так, щоб забезпечити доступність і пропорційність розподілу навантаження на кожного суддю. Законодавством України встановлюється спеціалізація кожного судді на розгляді відповідної категорії справ, а у вищих спеціалізованих судах і Верховному Суді України утворюються палати й колегії з розгляду справ конкретної категорії (за галуззю законодавства, типом правовідносин тощо);

– інстанційності – право учасників судового процесу на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій;

– права учасників процесу на правову допомогу, у тому числі безкоштовну, у порядку й у випадках, визначених законодавством;

– рівність учасників судового процесу перед законом і судом;

3) спеціальні – принципи, які характеризують спосіб організації та функціонування саме системи господарських судів. У системі спеціальних

адміністративно-правових принципів доцільно виділити дві підсистеми:

– організаційні: організація власної системи господарських судів, що складається з місцевих, апеляційних господарських судів і Вищого господарського суду України; єдність системи господарських судів і всієї судової системи;

– функціональні: право на передання справи на розгляд третейським судом; пріоритетність досудового врегулювання спору; одноосібність розгляду господарських справ у судах першої інстанції та колегіальність перегляду справ у господарських судах апеляційної й касаційної інстанцій.

Висновки. Підбиваючи підсумки дослідження, необхідно вказати на те, що на сьогодні в адміністративному законодавстві України принципи діяльності господарських судів закріплені не достатньо повно. Зокрема, у Господарському процесуальному кодексі України визначено лише принципи законності, гласності, змагальності, державної мови судочинства та обов'язковості судових рішень [8]. Однак цей перелік потребує доповнення. На нашу думку, досить удаło відповідні принципи були регламентовані Законом України «Про господарські суди», який утратив чинність ще в 2002 р. [11]. Тому пропонуємо доповнити принципи діяльності господарських судів, що визначені в Господарському процесуальному кодексі України, такими, як принцип незалежності господарських судів; рівності учасників господарського процесу, повного фіксування господарського процесу технічними засобами. Формулювання цих принципів має стати перспективою подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 1. – 1982. – 359 с.
2. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація / А.М. Колодій // Альманах права. – 2012. – Вип. 3. – С. 42–46.
3. Котюк В.О. Теорія права: курс лекцій : [навч. посіб. для юрид. фак. вузів] / В.О. Котюк ; під ред. І.Д. Борис. – К. : Вентурі, 1996. – 208с.
4. Адміністративне право України: академічний курс : [підручник] : у 2 т. / під ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина. – 2004. – 584 с.
5. Господарське процесуальне право : [підручник] / [В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, В.П. Нагребельний, Д.М. Лук'янець] ; за заг. ред. к. ю. н. В.Д. Чернадчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 378 с.
6. Степанова Т.В. Принцип апеляційного та касаційного оскарження рішень господарських судів України / Т.В. Степанова // Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Серія «Ринкова економіка: Сучасна теорія і практика управління»: збірник наукових праць. – 2006. – Т. 9. – Вип. 9. – С. 178–181.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
10. Ніколенко Л.М. Реалізація основних принципів господарського судочинства при перегляді судових актів / Л.М. Ніколенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 174–180.
11. Про господарські суди : Закон України від 04.06.1991 р. № 1142-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 36. – Ст. 469.